

บทคัดย่อ

ชื่อคุณูปนิพนธ์ : พลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน

ชื่อผู้วิจัย : นายอุคร วงษ์ทับทิม

ปริญญา : ปรัชญาคุณูปนิพนธ์

สาขาวิชา : การศึกษาและการพัฒนาสังคม

ปีการศึกษา : 2554

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

รองศาสตราจารย์ ดร.เจ็ดหล้า สุนทรวิภาต

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทศพล อารินิจ

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

อาจารย์ ดร.เลหล้า ศรีเอกานุกูล

ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

การวิจัย พลวัตชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เทคนิค
ศึกษาวิจัยแบบองค์รวม มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการวิถีชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้ากับสังคมโลกาภิวัตน์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงและสาละวิน
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตของชาวลุ่มน้ำโขงและสาละวิน

การศึกษานี้ผุ่สานแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ด้วยวิธีการแบบบูรณาการ อันได้แก่ แนวคิดประวัติศาสตร์สังคม แนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดประวัติศาสตร์บอกเล่า แนวคิดพุทธธรรม และทฤษฎีระบบ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยมีพื้นที่ศึกษา คือ

1. บ้านริ ตำบลเชียงลือ อำเภอเมืองฮาย จังหวัดปกครองตนเองไตสิบสองปันนา ในลุ่มน้ำโขงตอนบน
2. บ้านห้วยน้ำขุ่น ตำบลแม่ฟ้าหลวง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ในลุ่มน้ำโขงตอนล่าง
3. บ้านละอูบ ตำบลห้วยหอม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในลุ่มน้ำสาละวิน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 70 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ปลายเปิดอย่างไม่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการวิจัยเอกสาร

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ละว้าในลุ่มน้ำทั้งสองเป็นชนดั้งเดิม มีพัฒนาการมายาวนาน ดังมีบันทึกในเอกสารประวัติศาสตร์จีนยุคโบราณ ตำนานต่างๆ ในล้านนา และใน “ละซอมแล” บทเพลงพื้นบ้านมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บอกเล่า ที่ร้องในพิธีกรรมงานศพ ชาวละว้าทั้งสอง ลุ่มน้ำ ไม่มีตัวอักษร ส่วนหนึ่งอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ แต่ว่ารักษาอัตลักษณ์ด้านภาษาและวัฒนธรรม ไว้ได้ดี มีความมั่งคั่งด้านทุนสังคมและทุนปัญญา โดยเฉพาะองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

ชาวละว้าบ้านริมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต หลังอพยพจากภูเขาปลั่งลงมาอยู่ในหุบเขาอันอุดม มีการปรับตัวเข้ากับภูมินิเวศและสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนจากทำ “น่าน้ำฟ้า” หรือ “ข้าวไร่” มาเป็นการทำ “น่าน้ำเหมือง” และนาขั้นบันได เข้าถึงการศึกษา การบริการสาธารณสุข และสาธารณสุขปฐมภูมิพื้นฐาน

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ “หนึ่งประเทศ สองระบบ” ที่ประสานเศรษฐกิจ สังคมนิยม และเศรษฐกิจตลาดการค้าเสรีที่มีการแข่งขัน พร้อมมรดกคำขวัญแนวคิดเชิงผลเลิศ เชิงปฏิบัติ “ไม่ว่าแมวขาวแมวดำ เมื่อจับหนูได้ย่อมเป็นแมวดี” การดำเนินนโยบายของสาธารณรัฐ ประชาชนจีน อาทิ การร่วมมือด้านเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง การพัฒนาเครือข่ายคมนาคมขนส่ง และการปฏิบัติตามข้อตกลงการค้าเสรีจีน - ไทย และข้อตกลงการค้าเสรีจีน - อาเซียน ล้วนส่งผลกระทบต่อชุมชนละว้าในลุ่มน้ำทั้งในด้านบวกและด้านลบ ชาวละว้าส่วนหนึ่งปรับตัว ทัศนคติ และวิถี การดำเนินชีวิต สู่ระเบียบโลกใหม่ในสังคมโลกาภิวัตน์

ชาวละว้าบ้านห้วยน้ำขุ่นในลุ่มน้ำโขงตอนล่างส่วนหนึ่งเคยปลูกฝิ่นบนภูเขาปลั่ง ในสิบสองปันนา ได้โยกย้ายถิ่นฐานมายังคอยตุง หลังกองทัพแดงยึดครองจีนได้เบ็ดเสร็จในปี 2492 และห้ามมิให้มีการปลูกฝิ่นและค้าฝิ่น ผู้ลี้ภัยละเมิดกฎหมายจะถูกลงโทษด้วยการประหารชีวิต ชาวบ้านปรับตัวสู่ภาวะไร้พรมแดนในสังคมโลกาภิวัตน์ด้วยการปลูกข้าวหลอบบนคอยตุง และส่งออก ผลผลิตไปยังตลาดในไต้หวัน อันเป็นที่มาซึ่งรายได้หลัก ที่ช่วยให้แต่ละครัวเรือนมีความมั่นคงด้าน เศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านต่างๆ ของคนในชุมชนในรูปแบบของธรรมชาติ มีส่วน อย่างสำคัญช่วยให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนหนึ่งเป็นแรงงานพลัดถิ่นในฟาร์ม กล้ายไม้ที่กรุงเทพฯและปริมณฑล

เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ดึงดูดให้ชาวบ้านละว้าส่วนหนึ่งหันมาทำเกษตรเชิงเดี่ยว ที่มีต้นทุนการผลิตสูง ใช้เงินจำนวนมากซื้อปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช เสี่ยงอันตรายจากการใช้สารเคมี ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ชาวบ้านที่ทำไร่กะหล่ำปลีบางคนขาดทุนถึงขั้นล้มละลาย และได้ปรับตัวกลับมาสู่วิถีของเศรษฐกิจพึ่งตนเองในแนวเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ บางคนปลูกกาแฟ อินทรีพันธุ์อะราบิกาในสวนเกษตรเกษตรยั่งยืน

ชาวละว้ากลุ่มน้ำโจงและสาละวิน ล้วนให้ความสำคัญอันดับต้นด้านพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ความเชื่อ ขนบ จารีต พิธีกรรม วิถีประชา ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชาติพันธุ์ โดยเฉพาะวงเกษตร การเกษตรผสมผสาน ในไร่หมุนเวียน การทำเกษตรในพื้นที่ลาดชัน การทำนาแบบขั้นบันได และเกษตรกรรมยั่งยืน ที่เน้นพึ่งตนเองโดยใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่นเป็นหลัก อันเป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับภูมินิเวศวัฒนธรรม ช่วยธำรงรักษาไว้ซึ่งความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้มีกรรรับรู้ มีค่านิยมและแรงจูงใจให้เปลี่ยนแปลงชุมชนละว้าในกลุ่มน้ำโจงและกลุ่มน้ำสาละวิน เป็นชุมชนการเรียนรู้ แต่ละครัวเรือนรู้เท่าทันสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน และปรับเปลี่ยนทัศนคติ ทั่วโลกไร้พรมแดนในสังคมโลกาภิวัตน์

ยิ่งกว่านั้น แนวทางการพัฒนาวิถีชีวิตชาวละว้าในกลุ่มน้ำโจงและสาละวิน ควรกำหนดแนวทางการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เน้นการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ซึ่งจะนำไปสู่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงด้านสังคม สามารถรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมชุมชน มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข กลมกลืนกับดุลยภาพระบบนิเวศ และผสานสอดคล้องกับภูมินิเวศวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะในการศึกษานี้ คือ

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตและส่งเสริมทุกเพศ - วัยให้เข้าถึงการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
2. เน้นการเรียนรู้ “ความรู้คู่ขนาน” บูรณาการองค์ความรู้และภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ควบคู่ไปกับความรู้สากลหรือความรู้สมัยใหม่ อันจะส่งผลให้เป็นชุมชนการเรียนรู้
3. ระดมสมองจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจชุมชน การเกษตรยั่งยืน ความเชื่อ นิทาน เพลงกล่อมเด็ก ขนบจารีต วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา องค์ความรู้ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ กฎระเบียบของชุมชน และการบังคับใช้ และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน